
„Akik az üldözésből jöttek...”

Pálos Antal

Nagyon szép, kellemes körülmények között 1954. június 30-án Balatonszabadi-ban tartóztattak le. Éppen lelkigyakorlatot tartottam. Középiszkolás diákokkal voltam ott, hiszen a jezsuita rend utánpótlásáról már ebben a korosztályban gondoskodnunk kellett. Tizennégyen kibéreltünk egy villát. A második napon éppen egy összefoglalót tartottunk a házban, amikor megrohantak bennünket a három autóval érkezett ÁVH-sok. Egy őrnagy Piros László belügyminiszter aláírásával ellátott letartóztatási parancsot lobogtatott az orrom előtt. Nagyon izgultam a gyerekekért, de szerencsére nem lett semmi bajuk, csak engem tartóztattak le. A fiúktól jegyzőkönyvet vettek fel, és az esti vonattal hazazavarták őket.

Engem a Fő utcába vittek. Emlékszem, 30-án napfogyatkozás volt. Az autók és a járókelők megálltak az utcán és az emberek bekormozott, sötétített üvegen keresztül nézték az eget. Na, gondoltam, nekem is jó a napfogyatkozás! Az előzetes kihallgatáson azt kérdezték tőlem: hol vannak a fegyverek? Sületlenségekkel traktáltak. A konspirációs irataim és titkos jelentéseim után érdeklődtek, amelyek természetesen nem léteztek.

A vizsgálati részlegre, a VI. emeletre kerültem, s azonnal megkezdődtek a kihallgatások, melyek másnap reggelig tartottak. Azt akarták megtudni tőlem, hogy miért vagyok ott: Önök hoztak ide, nem a magam jószántából jöttem. Így folyt reggelig a beszélgetés. Üvöltöztek, fenyegettek, de tetteleg sem ekkor, sem később nem bántalmaztak. Nagy Imre miniszterelnök megtiltotta a durvaságokat. Már nem verték, nem vasalták, csak fenyegették az embereket. Hányszor mondták előttem: Hú, de jól össze tudnám verni! — de aztán nem lett belőle semmi.

Reggel végre visszavittek a zárkába. Aludni szerettem volna, de nem engedték. Alig öt-tíz percet szunyókáltam, máris vittek kihallgatásra egy másik társasághoz. Kihallgatás kihallgatást követett, kivéve hétvégén. Végül közölték, hogy mindent tudnak, és valóban: sokat tudtak. Másrészt mindent elmondtam, hiszen amit tettem, nem volt államellenes, büntetendő cselekmény. Be kellett számolnom valamennyi rendtársamról, hol vannak, mivel foglalkoznak. Úgy látszik, külön pénzt fizettek a jegyzőkönyvek hosszúsága után, annyit irkáltak össze két ujjal, rosszul gépelve. Egy P. R. nevezetű hadnagy volt a kihallgatóm. A csoportnak a vezetője, egy őrnagy időnként benézett, olykor közbeszólt és helyesbített. Egy másik helyiségből figyelte a kihallgatásomat. „Alá kérdezett”, vagy letolta a hadnagyot; ilyen eset is előfordult. Például akkor, amikor közölte velem, hogy kinyomozták a hölgyismerőseimet. (Nem így fogalmaztak.) Erre azt válaszoltam: „Ez nagyon jó, mert így végre megismerem őket!” Erre rettenetesen dühös lett, lehordott engem mindenféle aljas, disznó gazembernek, rohadt pap és hasonlító kifejezésekkel illetett. Ekkor lépett be az őrnagy és közbeszólt: hadnagy elvtárs, hagyja ezeket a hülyeségeket! Máskor viszont ilyeneket mondott: Pálos,

maga olyan hülye, hogy nincs még egy ilyen a világon! Nem érti, hogy mi azt bizonyítunk, amit akarunk! Mi Rákosi elvtársat is letartóztathatjuk, ha akarjuk! Akkor mit ugrál maga? Írja alá a jegyzőkönyvet és kész!

Beépítettek hozzám egy „téglát”. Naiv ember voltam, erre nem gondoltam. A cellatársam dr. M. B. nőgyógyász orvos, igazából ÁVH-s volt. Ez az ember — később a börtönben kiderült — Pálffy György szárnysegédjeként szolgált és a valódi neve állítólag B. volt. Halálra ítélték, de adtak neki egy lehetőséget. Ha vállalja, hogy a börtönben besúgó lesz, akkor nem végzik ki! 1956-ig mindig más és más mellé tették be a cellába. Részletesen elmesélte a bűnét. Valakit át akart szöktetni a határon. Állandóan azon sopánkodott, hogy mi lehet a feleségével, a családjával. Én, marha, hónapokon keresztül vigasztaltam: nem szabad elhagynia magát!

A szerepe nagyon ügyesen volt beállítva. Reformátusnak mondta magát, aki a katolikus vallásról, különösen a jezsuitákról, alig tud valamit. Örült, hogy végre találkozott egy jezsuitával, s kérdezgette: hogy mint van nálatok? A trükkhöz még az is hozzátartozott, hogy azt mondta: mint orvos, el tudta hitetni, hogy beteg, és ezért más kosztot kap, mint a többiek. Tény, hogy az ő külön adagjából mindig adott nekem egy keveset. Így remélte elérni, hogy föloldódom és bizalommal leszek iránta!

Nem sokra ment velem, mert a cellabeli megnyilatkozásaim egybeestek a kihallgatáson mondottakkal. Mivel semmi takargatnivalóm nem volt, teljesen őszintén válaszoltam arra, amit kérdeztek. Egy valamit viszont nagyon nem akartam megmondani: hogy kit neveztem ki utódomul tartományfőnökönek. Ugyanis a nekem szóló utasításban benne állt, hogy azonnal nevezzem ki az utódom. Sikerült átejtenem őket. Nagyot hazudtam nekik. Azt mondtam, tekintettel arra, hogy két elődöm már börtönben van, értesíttem Rómát, hogy tőlem függetlenül nevezzenek ki valakit. Ez annyira hihetőnek tűnt, hogy elfogadták.

A rendbe is be volt építve egy-két emberük. Nem haragszom rájuk, megfenyegették őket. Tudtam róluk, s ezt nem volt nagy zsenialitás kitalálni. Mindig ugyanazt a kérdést tették föl nekem, amikor a lakásomon fölkerestek: „Atya, nem akarok tolakodni, de honnan van pénze a fiatalok nevelésére, támogatására?”

A kihallgatások november végéig tartottak. Akkor az úgynevezett összesítés következett. Odaadták valamennyi jegyzőkönyvet. Nem csak a tőlem fölvetetteket, hanem az én ügyemben a gyerekekkel készített jegyzőkönyveket is. Igen vigasztaló volt olvasni ezeket. Mindent letagadtak, azt sem tudják, ki az a Pálos atya, ők nyaralni jöttek a Balatonra. Egyszerűen nagyon dörzsölten nyilatkoztak. Jellemző, hogy már 1954-ben mennyire kialakult a középiskolások körében az egész korszakot átható kettősség: mást kell mondani az iskolában, hivatalos helyen és mást otthon. Az a gyerek is letagadta, hogy korábban ismert, aki éveken keresztül ministrált nekem. A jegyzőkönyvből kiderült, hogy a villa tulajdonosának rokona jelentett föl.

A letartóztatásom után rettenetesen izgultam a gondjaimra bízott rendi fiatalokért. Néhányukat kihallgatták. Azok azt vallották, amit én: hetenként jártam hozzájuk.

Az ügyészégi részen egy nagy, közös zárkába kerültem. Igen érdekes társaságot találtam ott: Póhl Sándort, Kassa polgármesterét, Kovács László kommunistát, Nyíregyháza volt rendőrkapitányát. Nagyon nagy disznóságot csinálhatott, hogy oda dugták. Volt néhány szegény, szerencsétlen, a jugoszláv határ mellett élő egyszerű ember, akiket provokátorok ugrattak be. Sokat szenvedtek a családjuk miatt. Vigasztaltam őket. Az egyik nap bedugták közénk M. R.-t, akit azonnal fölismertünk. Három-négy hónappal korábban egészségügyi smasszerként tőle kaptuk a gyógy-

szereket. Gyógyszert? Mit adtak ilyen címen? Legföljebb hashajtót. Ez az ember lebukott, és odabenn sok érdekeset elmondott: hogyan éltek az AVH tagjaként, a legelegánsabb éttermekben, damaszterítők mellett à la carte lehetett rendelni. Hihetetlenül hangzott ez abban a nyomorúságban, melyben 1951-52-ben élt az ország. Elmondta, hogy egy budai villában adtak neki lakást. A korábbi tulajdonost kitelepítették. Mesélte, zongorát is szerzett a hároméves kislányának, hogy legyen min játszania, ha majd megnő. Lopásért bukott le. Minden nap úgy ment haza, hogy két-három terítőt és pokrócot tekert magára a raktárban.

Vártam a tárgyalást. Végre kitűzték 1955. február 22-re. Ilyenkor szokás volt, hogy a letartóztatott ruhát hozathatott be. Akkorra már csupa rongyokban jártam. Június 30-a óta ugyanazt a tropikál nadrágot és cserkészszerű inget viseltem. Elképzzelhető, hogyan néztek ki februárra. Szerencsére ezen a részlegen volt egy kárpitós, aki megszánt engem, lopott valahonnan egy tűt, és a fölmosórongyot használva foltnak, „szépen” megvarrta a ruhám. Egy másik társamtól kölcsönkaptam a háromnegyedes kabátját. Így jelentem meg a tárgyaláson.

Az ítélethirdetés előtt megkérdezték, hozzá akarok-e szólni. Mondtam, hogy igen, ugyanis a minősítést semmiképpen nem tudom elvállalni. Tevékenységem nem volt államellenes, politikával nem foglalkoztam, nem is nagyon érdekelt. Kötelességemnek éreztem, amit a jezsuita közösség érdekében tettem, hiszen ők képeztek ki, és rengeteget kaptam tőlük lelki, szellemi értelemben egyaránt. A provinciális tisztséget pedig nem én vállaltam, hanem kijelöltek erre. Körülbelül ezt akartam az utolsó szó jogán elmondani. De nem került rá sor, mert amikor hozzáfogtam, a bíróság fölállt és kivonult a teremből. Azt mondja erre nekem az őr: — Kinek beszél, nincs itt már senki! Szóval nagyon törvényszerűen ment minden... Később sietősen visszatértek a bírák, kihirdették az ítéletet, tizenhét év, fölolvasták az indoklást, s máris véget ért a tárgyalás.

Két-három nap múlva átvittek a gyűjtőbe. Ott Majsai Mór ferences atyával, Magasházy Lászlóval, Horthy Miklós szárnysegédjével kerültem össze. Érdekes mozzanat: Demény Pál ott volt velünk, házi beosztásban. A házi olyan elítélt, aki szabadabban mozoghat, börtönön belüli munkát végez. Demény Pál — bár Rákosival ellentétben állt — mégiscsak kommunista volt, így kapta a bizalmi állást. Velünk nagyon emberségesen viselkedett. Egyszer odajön, és beszél a zárkába: — Itt a Pálos? — Itt. — Gyere hamar ide! Kezembe nyomott egy gyufásdobozt: — Csávossy küldi a bal csillagból.

Nézem a dobozt, tele gyufával. Na, gondolom, szegény Csávossy atya megzavarodott a börtönben. Soha életemben nem dohányoztam, tudta rólam, és akkor gyufát küld! Mondják a társak: nézd meg jobban azt a dobozt! És tényleg: a doboz alján egy kis fehér papírt találtam, rárajzolva egy hal. Rögtön tudtam, hogy Eucharisziát küldött.

Igen nagy öröm volt! Végre Oltáriszentséghez jutottam a börtöncella sivárságában, a hónapokig tartó magány után, amikor csak a beépített embereket láttam. Demény Pál — nem tudom, hogyan — de kijárta nekem, hogy három-négy hónap elteltével áthelyeztek paptársaim közé. Ott volt Bulányi György, Juhász Miklós, Török Jenő piaristák, a bencések részéről Csizmadia Gerő... mintegy negyven-ötven pap, köztük rendtársaim: Tüll atya, P. Csávossy, P. Kerkai.

1955 során kicsit enyhült a helyzet. Egy-két ór segítségével napközben átmehtünk egymás zárkájába, este, létszámellenőrzéskor pedig vissza a saját helyünkre.

Bulányi Gyurkával sokat beszélgettünk, nagyon tiszteltem őt, igen gerincesen viselkedett. Viszont rengeteget szenvedett a fejfájása miatt. Felejthetetlenül ked-

ves volt Kovács Arisztid atya, a volt bencés gimnázium igazgatója, akit tizenöt évre ítéltek.

Mindig verseket írt WC-papírra. Ha valakiről megtudta, hogy névnapja van, költött egy kis verset, rajzolt egy madarat, egy virágot. Nagyon-nagyon kedves, szép emberséges világ alakult ki közöttünk. Meddig tartott ez? Talán március közepéig.

Akkor alapos orvosi vizsgálat következett. Bekerültem abba a csoportba, melyet Csolnokra, a szénbányába vittek. Körülbelül kétezer-ötszáz rab dolgozott ott. Fabarakokban helyeztek el bennünket, szögesdrót, őrtorony... Három műszakban jártunk le a bányába.

Emlékezetes marad számomra az elosztás. Leszálltunk a tizenkettes aknába, majd másfél kilométeres vágaton haladtunk a tizenkettestől a tizenegyesre, háromszáz méterre a föld alá. Egy nagy teremben osztottak el bennünket. Budai János bácsi, aki eredetileg Brauwister vagy hasonló nevű ember lehetett, mert alig tudott magyarul, volt a főaknász. Ő irányította az embereket, bennünket, rabokat is. Engem egy Kara Jenő nevű vájárhoz tett. Egy-egy brigád hét-nyolc emberből állt, egy-két szakavatott bányász, a többi pedig rab, valamennyien politikaiak. Ott is találkoztam papokkal: Erős Istvánnal, Ferenczivel, Ispánky Bélával, a prímás egyik „bűntársával”. Később londoni főlelkészként halt meg. Sikerült kijárnunk, hogy egy barakkba kerüljünk.

Elosztásnál azt mondja a Budai bácsi: ezt a kis papot, Jenő, vidd el magaddal! — Énnekem nem kell pap, lusta disznók, soha életükben nem dolgoztak. Nem kell, én nem viszem el! — kiabált Kara Jenő. Jenő, ne... legalább egy hétre vidd el, ha nem válik be, vagy nem tudsz vele mit kezdeni, majd beosztom máshová.

Nagyon jó érzés volt így elindulnom munkára. Ez a Jenő valami rettenetesen nagy kommunista lehet, ha ekkora benne a gyűlölet a papok iránt, gondoltam.

Elindultunk a kis lámpákkal a vágatban. Látom ám, hogy a Jenő egymás után ereszti előre a régebben nála dolgozó embereket. Odakerült mellém, s azt mondja: — Tisztelendő úr, ne izguljon ám! Úgy kellett viselkednem az elosztásnál, mert ott voltak ezek a gazemberek! (Az örökre célzott.) Ne féljen, jó dolga lesz!

Föjlájlotta, hogy elmegy a helybéli plébánoshoz, s kérdezte, mit hozzon: ostyát, misekönyvet, mire van szükségem? Mondtam: misekönyv nem kell, a szöveget tudom, de hozzon ostyát és misebort. Ott miséztem lenn. Az egyórás ebédidőben félrevonultam. A többiek tudták, miért, de békén hagytak. Amíg a bányában voltam, minden nap miséztem!

Mint kis embert, a barakkban a harmadik, legfelső ágyra tettek. Vasárnaponként hajnalban, mielőtt a többiek felébredtek, ott mondtam a misét.

Egyszer, éppen jöttünk föl a második műszakból, üzennek: gyorsan menjek a körletirodára! Mi a fenét akarnak? — gondoltam. Odaérek, azt mondja a törzs-ormester: — Írás jött Budapestről, hogy 1955. április 27-én a Fő utcában a Legfelsőbb Bíróság megtartja a másodfokú tárgyalását. El akar menni? — Törzs-ormester úr! Ma 27-e van, este hét óra. — Nem is lényeges, hogy maga ott legyen! — azzal odébb dobta a levelet.

Eltűk tovább a világunkat, ugyanazt a kosztot kaptuk, mint a bányászok. Nehéz munkahely volt, harmincöt-harminchat fok a föld alatt, egy kis gatyában, sisakban, csizmában dolgoztunk. Nekem a csillettologatás jutott. Nem volt túl nehéz, csak egy helyen, ahol fordítani kellett, egy bádoglemezen, és rátalálni a másik sínre.

Óriási kedvezményeket kaptunk. Minden hónapban fogadhattunk látogatót, a tábor területén belül szabadon mozoghattunk, beszélhattunk egymással.

A tábor messze a falutól, az egyik aknalejárat közelében volt. A drótkerítésben áram, figyelmeztettek bennünket, meg ne próbáljuk a szökést, mert agyonüti az embert.

Sajnos, rövid ideig tartott ez a jó világ, mert május elején közölték, hogy elvisznek. Amikor kérdeztem, hová és miért, a nyers válasz az volt: — Majd meglátja! Összebilincseltek egy J. Sz. nevű kiskatonával. Vonattal elvittek a dorogi állomásra. J. Sz. gyilkos volt, a debreceni nagyerdőben megölt egy nőt. Őt a föllebbviteli tárgyalásra kísérték. Az enyém már megvolt, hová visznek?

A gyűjtőben kötöttem ki, a kislakban. Na, gondoltam, jól nézek ki. A kislak alagsora volt a halálraítéltek helye, onnan vitték akasztani őket. A második emeleten helyeztek el. Jól van, akkor holnap még nem akasztanak! Ebédet nem kaptam, senki nem szólt hozzám. Zörögtem az ajtón: nem kaptam enni! — Ja, maga új ember, még nincs létszámban. Majd, majd hozunk! — Nem hoztak. Ellenben másnap reggel már csodálatos reggelit kaptam: azt a bizonyos rabkávét, egy darab kenyérral. Három napig senki nem szólt hozzám. Mit akarnak még? — járt az eszemben.

Végre egyszer, déltájban, nagyon elegánsan, utcai ruhában, nyakkendőben jön valaki. — Fogja a cuccát, lemegyünk a raktárba és felöltözik civilbe. — Amikor meglátta a toldozott-foldozott rongyokat, kérdezi: ilyen ruhája van? — Ilyen! — Miért nem hozatott magának? — Menjünk a Corvinba, majd választok jobbat, önök pedig kifizetik. Beszálltunk egy Pobjedába, hátul ültem a kíséremmel, bilincs nélkül, s vittek. — Na, hová megyünk? — kérdezte tőlem a kísérem. A Fő utcába. — Nem jó, nem jó. A Rákóczi útról a Corvinnál a körútra fordult a kocsis, majd tovább... hová? Végre kijutottunk a hatos útra. Akkor vagy Szekszárdra vagy Pécsre megyünk. Ez jó tipp, kaptam az elismerő választ.

A pécsi AVH-ra vittek. Hat-hét földalatti cella volt ott, csak az ágyak alatt járt egy kis levegő az ablaktalan helyiségben. Állandóan égett a lámpa. Ételt kaptam, de senki nem szólt hozzám. Óriási szerencsém volt az egyik őrral. Minden másnap, este nyolc után, amikor a többiek elmentek már az épületből, benyitott és megkérdezte: nem akar fürödni? — Hogyne akarnék! — begyűjtötte a fatüzelésű fürdőszobai kályhát.

Nem akar olvasni? — kérdezte később. — Van itt egy rabkönyvtár, elviszem oda, válogasson, mert én nem értek hozzá. Elolvastam a Háború és békét, a Karenina Annát, a másik Tolsztojtól a Golgotát. Négy hónapig ment ez így, közben egyszer vittek kihallgatásra. Azt kérdezték, ismerem-e Máriás atyát. Hogyne ismerném! — Hol van? — Jótól kérdezik! Én már 1954 óta le vagyok tartóztatva. — Előzőleg hol volt? — Mit tudom én!

Máriás atya az elhurcolásokat megelőzően egy héttel eltűnt a pécsi rendházból, és valahol az országban bujkált. Bosszantotta az ávosokat, hogy nem tudják elfogni. Nehéz sorsa volt, mert csak 1960-ban sikerült Kollár atyának rendezni az ügyét.

Ezért kerültem a bányából Pécsre, és valamikor 1955 júliusában vittek onnan tovább. Látom, hogy megyünk a Lánchídon át. Na, gondolom, ebből Fő utca lesz! Ugy is történt. Betettek a hatodik emeleten egy magánzárkába. Már nem volt „tégla” mellettem. Ötvenhat február tizedikéig tartottak ott. A Fő utcában a legszigorúbbak a körülmények, mert nem adtak könyvet, semmit. Nem tudtam elképzelni, miért kerültem megint oda. Körülbelül 1955. szeptember végén a következő derült ki: augusztus 22-én letartóztattak nyolc jezsuitát: Süle atyát, Tamás atyát, Petruch atyát, Faragó atyát, Luzsinszky atyát, Váczy atyát, a kis Kerkait, P. Palánkayt és négy civil.

Akkor kerültem bajba, amikor az egyik atyából kiszedték, hogy ki a provinciális. Tamás atya pedig önként is jelentkezett, mert látta, hogy nincs mit tenni, és bevallotta, hogy én neveztem ki őt utódomul. Lehívtak, és üvöltözni kezdtek velem: nem szégyellem magam, pap létemre hazudoztam nekik! Mindennek elhordtak.

Azért neveztem ki Tamás Jánost, mert nagyon mozgékony, ügyes, okos ember volt, s még egy fontos szempont: egyházmegyei keretben élt, s mint ilyen, szabadon mozoghatott.

Tőlem az ő vallomásaik kiegészítését várták. Ez nem nagyon sikerült nekik, mert akkor már dörzsölt voltam. Azt mondtam: kérem, felnőtt emberek valamennyien, mindenki felelős magáért, különben is, én már több mint egy éve itt vagyok. Palánkay atya megtagadott minden vallomást. Akkor engem fölszólítottak, hogy mint előjárója, parancsoljak rá, hogy valljon. Így feleltem: nem vagyok előjáró, mert abban a pillanatban, amikor letartóztattak, mindenféle joghatóságom megszűnt. Azért sem parancsolhatok neki, mert tisztelem, mert idősebb.

Nem mentek velem semmire. De azért ott tartottak engem addig, amíg a perük 1956. február harmadikán le nem zajlott. Akkor visszavittek a gyűjtőfogházba.

A gyűjtőben ekkor viszonylag szabadabb időszakot éltünk meg, hiszen fogvatartóink is érezték a kinti feszültséget. Az örök barátságosabbak lettek. Az egyik éjjel bepakoltak minket, és elvittek Vádra. Először az úgynevezett magánzárka részre kerültünk, majd egy hét múlva beosztottak a gombüzembe. Műanyagból különböző formákat kellett préselnünk. Elég laza volt a fegyelem, érződött már a forradalom előszele.

Október 23-án sejtettük, hogy valami rendkívüli történt, ugyanis az éjjeli műszakot már nem engedték ledolgozni. A rabfantázia azonnak beindult, annak ellenére, hogy semmit nem tudtunk, mert nagyon jól elszigeteltek a külvilágtól. Huszonharmadika keddre esett, csütörtökön pedig az egyikünk azt vette észre, hogy az ő sapkájáról hiányzik a vörös csillag. Erre azután fölbolydult az egész börtön. A rabok verték az ajtót: eressenek ki! Zengett az ének: Boldogasszony anyánk, Himnusz, Szózat, zúgott az egész börtönépület. A börtönkórház brutális orvos-őrnagya jött és kérdezte, kinek milyen gyógyszer kell, nincs-e szükségünk valamire. Ebből azután már végleg megértettük, hogy nem mindennapi események zajlanak.

A zárkában széles, nagy padok voltak, ezeket vették föl a rabok és 26-án, pénteken azokkal döngették a zárkaajtót. Az első eset után az örök sietve nyitották ki a zárkákat. A tömeg kitódult a folyosóra, kértük a civil ruhánkat. Major Kálmán, váci egyházmegyei, nagyszerű paptársunk volt a ruhatáros, ő osztotta ki a ruhákat. A börtönparancsnokhoz küldöttség ment azzal, hogy engedjen ki bennünket. Azt felelte, erre nincs módja, de ha kitörünk, nem akadályozhatja meg.

A váci nép hallatlan kedvességgel fogadott bennünket. Amikor kiértünk az épületből, az asszonyok kosarakban kalácsot, tejskannában tejet és civil ruhát hoztak.

Tizenöten-húszan lehetünk jezsuiták, mindenki elmondta, mi a terve. Először menjünk a püspökségre! Ott nagy csalódás ért, mert Kovács Vince püspök nem fogadott bennünket. Azt üzenté, nem ér rá, kérjünk ebédet az egyházi szociális otthonban. Jött a titkára, adott valamennyiünknek száz-száz forintot, és sürgett, mielőbb hagyjuk el a palotát, mert veszélyes ott tartózkodnunk. Igen nagy pofon volt ez a civil lakosság segítőkészsége után; éppen egyházi részről fogadtak így! A szociális otthonban viszont a kedves nővérek minden jóval elhalmoztak bennünket.

Közben ránk esteledett. Hogyan tovább? — tanakodtunk. Éjszakai szállásunk nem volt. Végül az egyik rendtársunk, P. Bálint nővére fogadott be minket. Láthatólag izgult amiatt, hogy ebből még baja származhat, ezért másnap ott-hagytuk Vácot. Páter Luzsinszkyvel és páter Sülével átkeltünk a Dunán. A kompos nagyon kedves volt, nem fogadott el tőlünk viteldíjat. A ruházatunkon látszott, honnan jövünk, és talán még mindig börtönzsigunk volt.

A Szentendrei-szigetre átérve gyalog indultunk el Tahitótfalu felé. Nagyon megható volt, ahogyan az istentiszteletre igyekvő protestáns hívek megálltak a jöttünkre, és mindenáron hívtak bennünket, hogy megreggeliztessenek. A ruházatunkról ők is azonnal fölismerték, hogy ezek „börtöntöltelékek”.

Megköszöntük a szívességüket, de igyekeztünk. Minél előbb Leányfaluba akartunk eljutni. Ott élt egy nagyon kedves család, mely a szétszórás ideje alatt, tehát 1950 után nagy segítségünkre volt. A hatalmas kert hátsó végében, mely már fölkúszott a hegyoldalra, állt egy kis vityilló. A tulajdonos, aki korábban a Ford autógyár magyarországi képviselője volt, s ebből adódóan tehető ember, elhunyt feleségét ott temette el. A kis házikóban imádkozott, elmélkedett. Ez a vityilló rendkívül alkalmas hely volt lelkigyakorlatok tartására. Sehonnan nem lehetett rálátni. Kettesével, hármasával jöttünk ott össze lelkigyakorlatokra.

Úgy gondoltuk, fölkeressük korábbi jótevőnket, és nála húzzuk meg magunkat, míg a helyzet ki nem alakul. Nagyon szívesen fogadtak bennünket a háziak. Vártuk, hogy mi lesz. Naponta hallgattuk a híreket, hogy tudjuk, valójában mi is történik az országban.

Október 30-án közölte a rádió, hogy Mindszenty prímást Felsőpetényből Budapestre vitték. Ha a prímás a fővárosban tartózkodhat, akkor mi, senki-emberek is visszatérhetünk, jutottunk az elhatározásra.

A forgalom szünetelt. Gyalog vágtunk az útnak. Budakalász körül megállt mellettünk egy katonai autó. Mi lesz velünk? — volt az első gondolatunk, ugyanis híre jutott, hogy ávós alakulatok összefogdossák a kiszabadult rabokat. Szerencsénkre kiskatonákkal talákoztunk, akik azt kérdezték tőlünk, hová megyünk? Budapestre, válaszoltuk. Ugorjanak föl, ne járjanak gyalog!

Elvittek bennünket a Krisztina körútig. Ott ők Buda felé vették az útjukat. Mi pedig elindultunk, hogy fölkeressük régi lakhelyünket. Közben a járókelőktől megtudtuk, hogy a prímás a Központi Szemináriumban tart eligazítást a papoknak. Azonnal arra vettük az irányt, de mire odaértünk, az eligazítás már régen véget ért.

A Szentkirályi utca 49-be mentem, ahol korábban laktam, egy jogtanácsosnál. Amióta letartóztattak, nem adta ki a szobámat másnak, igaz, nem is lehetett volna egyikőnyen. A szobának a folyosóról nyílt a bejárata. Letartóztatásomkor az ÁVH házkutatást tartott, majd lepecsételték a szobát.

Levertük a pecsétet, mondván, hol van már az ÁVH? Elfoglaltam a kis szobát, ujjnyi por fedett mindent. Két és fél év telt el lefogásom óta.

Ezután elmentem a Jézus Szíve templomba. 1951. november elsején miséztem ott utoljára. Akkor kaptam meg Hamvas püspök úr levelét, melyben mindenféle papi munkától eltiltott. Pontosan öt év elteltével ismét beléptem a sekrestyébe. Egy békepap volt a templomigazgató, aki a hírre, hogy ott vagyok, nem jött elő. Azt üzenete, úgy tűnik, hogy a misézéshez most már neki kell tőlem engedélyt kérni. Ekkor én már ismét egyszerű szerzetes voltam. Nálunk, a jezsuitáknál ugyanis, ha valaki akadályoztatva van vagy leváltják, nem rendelkezik tovább semmiféle joghatósággal. Nálunk a volt vezető ugyanolyan közember, akár a többi. A hagyomány szerint legalább három évig el kell hagynia azt a házat is,

ahol korábban vezető volt. Nagyon okos megoldás, hiszen jelenléte óhatatlanul is zavarná az új vezető kormányzását.

Megszokott helyemen, a templomban balra lévő Mária-oltárnál miséztem. A templom közönsége megismert, hiszen 1944 és 1949 között naponta miséztem. Oda gyűltek, mise után bejöttek a sekrestyébe, kérdezték, miben segíthetnek. Nagyon megható volt az ajánlkozásuk, s pillanatok alatt felforrósodott a hangulat.

Amikor visszafelé ballagtam a szállásomra, szembetalálkoztam a Szív újság anyagbeszerzőjével. Megszólított: de jó, hogy találkozunk. Kollár atya üzeni, hogy menjek a Mester utca 37-be, hiszen még délután meg kell írni a Szív újságot.

P. Kollár volt az akkori provinciális, miután Tamás atyát, az utódomat is letartóztatták. Tamás atyával együtt ültünk a váci börtönben. A szabadulást megelőző vasárnap még nagy pingpongszatát vívtunk, egy-egy lett az eredmény. A harmadik játszámra a következő hétvégén már nem került sor, s azóta sem fejeztük be a mérkőzést...

Tamás atya letartóztatása esetére kinevezett valakit provinciálisnak, ahogyan korábban is tettük, de a két levél, melyekben a kinevezést közölte, eltűnt. Az egyik megbízott, amikor Tamás atyát lefogták, rémületében összetépte és lehúzta a WC-n. A másik levél sosem került elő. Nálunk jezsuitáknál elképzelhetetlen, hogy ne legyen előljáró. Mivel a provinciai tanácsban Kollár atya volt a legidősebb, ő vette át a vezetést. Később Róma megerősítette tisztségében.

A Mester utcában volt tanítványaimmal találkoztam, valamennyien a Szív újságot írták. Megörültek a jöttömnek, este hatra valamennyi kéziratot el kellett vinni a József körúti nyomdába, ahol a Szabad Nép készült. Vásárhelyi Miklós, a Nagy Imre-kormány sajtófőnöke engedélyezte, a Szív újság kinyomását. Kollár atya tárgyalt a nyomdában. Három szedő meghallotta ezt, és előléptek: mi emszósok vagyunk (Egyházközségi Munkásszövetségi tagok). Itt maradunk, ha kell, egész éjjel, mert az újságnak meg kell jelennie, mondták, de egy a föltételük: vihessenek haza belőle a családnak, ismerősöknek.

Az „emszó”, a katolikus munkásszövetségi mozgalom 1938-tól működött, egyházközségi alapon. Freész József, Eglis István voltak a vezetői. A németek 1944-ben, a megszállás után lefogták, Dachauban internálták őket. Szerencsésen, élve kihúzták a tábor fölszabadulásáig.

Egész éjjel dolgoztunk. Az újság nem volt terjedelmes, két oldal összesen. Reggelre elkészült ötezer példány. Hová szállítsák, volt a következő kérdés. A templomunk előterében raktuk le. A hírre összefutottak a népleányok, akik korábban árusították az újságot, s vitték az utcára. Négyezer példányt Budapesten adtak el, ezer példányt vidékre juttattunk, hogy ott is tudják: élünk.

Közben érkezett november 4-e. Ágyúlövések, puskaropogás. A házban, ahol laktam, a férfiak megszervezték az ellenállást. Fegyvert osztottak, és elvonultak valahová.

Nem tartottam velük. Kollár atyának külön figyelmeztetése volt, hogy semmiféle fegyveres harcban nem vehetünk részt. Sűrűsödtek a belövések, jelenlétem miatt izgulni kezdtek a háziak. Akkor elmentem a piaristákhoz a Mikszáth Kálmán térre. Három napon át a pincében húztuk meg magunkat.

Közben a rendházba rengeteg nyugati élelmiszer és ruhasegély érkezett. Amikor a lövöldözés abbamaradt, a piaristák kértek, maradjak velük, segítsék egyházközségek szerint szétosztani az adományokat. Egy hétig ezzel foglalkoztunk. Addigra a harcok elültek, a forradalmat leverték, már csak vidéken volt kisebb ellenállás.

Visszaköltöztem a Szentkirályi utcába. Péter Kollár azt az utasítást adta, hogy folytassam a korábbi munkámat, fogjam össze a rend fiataljait. Egy Villám utcai lakásban, ahol ketten laktak, gyűlt össze a mintegy harminc növendék. Megbeszéltük, mindenki folytassa tovább az életét, mint addig, de készüljenek föl, hogy esetleg külföldre kell távozniuk.

A helyzet megítélésében nem voltunk egységesek. Péter Kollár optimista volt, azt mondta, ilyen csúfos vereség után, melyet a szovjet elszenvedett, azzal, hogy a rendszer három nap alatt szétesett, s a korábbi vezetők kiszöktek az országból — nem lehet a régi módon folytatni.

Mi, börtönviseltek viszont tapasztaltuk, milyen erőszakkal lépnek föl, mi mindenre képesek, ezért nem hittünk abban, hogy a forradalmi kísérlet békés úton fejlődhet tovább. Ezért kértük őt, hogy adjon engedélyt fiataljaink külföldre távozásához. Itthon nem lesz főiskola, nem lesz rend.

Keserves volt ezt így megfogalmazni. Bennünket arra neveltek, hogy az előjáró szándéka parancs. Nem megbeszélés és a tagok véleményének megkérdezése nélkül, de az előjáró szándékát, amennyire lehet, támogatni kell.

Nehéz hetek voltak ezek, hiszen szembehelyezkedtünk az előjárónk elképzelésével. Végre november végén, december elején Kollár atya is úgy látta, jobb, ha a fiatalok külföldre távoznak. Megadta ehhez az engedélyt. Sürgetett az idő, egyre nehezebben lehetett átjutni a határon. Minél hamarabb igyekeztünk kijuttatni azokat, akik még nem fejezték be a tanulmányaikat.

Négy fiatalról úgy döntöttek, hogy annyira előrehaladtak teológiai tanulmányaikban (magánúton, titokban végezték a szemináriumot), hogy nekik már nem érdemes kimenniük. Majd csak akad egy püspök, aki veszi a bátorságot és fölszenteli őket. Erre hajlandó is volt a dunabogdányi számkivetésben élő Kisberk püspök.

1957. január 25-én, Szent Pál fordulása napján Pécelen, az ottani plébános hozzájárulásával a templomnak egyik félreeső kápolnájában Kisberk püspök fölszentelte a négy fiatalát. Előzőleg nyolc napos lelkigyakorlatot tartottam volna számukra a Villám utcai lakásban.

Ebből azonban nem lett semmi, mert kilencedikén éjjel két férfi jött értem, fölverték az álmomból, hívatták a házigazdát, és közölték vele, hogy nagyon sajnálják, de engem magukkal kell vinniük. Nem kell megijedni, a személyi igazolványomban akadt valami kiigazítandó. A géppisztolyos fé.ü és a vele lévő másik fogdmeg a VIII. kerületi kapitányságra, a Víg utcába kísért. Borzalmas körülmények közé kerültem. Egy hosszú előszobában részeg utcalányok szorongtak a padon. Beültettek közéjük, azok rám döltek. Sivár, kilátástalan helyzet.

Szerencsére hajnali négy felé az a fiatalember, aki a géppisztollyal bekísért, arra jött, meglátott és megkérdezte: ugye ez nem magának való hely? Beteszem egy zárkába. Egy fiatal fiúval kerültem össze, őt a Corvin közből hozták be. Az egyetlen priccsen igyekeztünk megosztozni. Reggel kilenckor elvittek a Markóba.

Nyolcan voltunk egy aránylag nagy zárkában. Csodálatos társaság verődött ott össze: zsebesek, mindenféle bűnözők. Január végéig ilyen társaságban voltam. Akkor majdnem szabadultam.

Addigra a politikai vezetők elhatározták, hogy megtorolják a forradalmat. A köztörvényeseket, nem számít, ha visszaeső volt is az illető, minél hamarabb kiengedték. Egyszer jön egy ÁVH-s őrnagy, és beszél a zárkába: Pálos, itt van? Na, jöjjön ide. Mi volt a maga bűncselekménye?

Felsoroltam.

A vád ellenem: a Magyar Népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés vezetője voltam. Második vádpontként folytatólagosan elkövetett kémkedés szerepelt. Ennek az volt az alapja, hogy én néha a belga követségen keresztül leveleztem a rendi központunkkal. A követségre beépített ember lefényképezte ezeket a leveleket, nem lehetett őket tagadni. A levelekben semmiféle államtitok nem volt — csak szerintük —, a rendi gondokat hoztam elő, és ezekben kértem eligazítást. A szervezkedést pedig az merítette ki, hogy mi nem engedelmeskedtünk annak az 1950. szeptemberi hírhedt Elnöki Tanácsi rendeletnek, mely megvonta a szerzetesrendek működési jogát. Az ő szempontjuktól így váltunk illegálissá.

Na jól van, azzal elment. Mondták a többek: te biztosan szabadulsz. Négy nap múlva jön az őrnagy, rámmordult: mit képzelsz magad, majd most engedünk el egy jezsuitát, amikor a pápa megfenyíti a hozzánk hű papokat? Marad itt tovább!

Akkor szuszpendálták Horváth Richárdot, Beresztóczy Miklóst és Máté Jánost. Ezt csak később tudtam meg.

A Markó utcában elég jó dolgunk volt. Minden vasárnap beadhattak nekünk tisztasági csomagot. Ételt nem, ellenben cigarettát igen. A cigaretta nagyon fontos kellék a börtönben. A többieknek vagy nem voltak látogatóik, vagy nem akartak bejönni hozzájuk, könyörögtek nekem, hogy kérjek be cigarettát. Rendben van, mondtam, de nincs több káromkodás. Szinte hihetetlen módon fegyelmezték egymást.

Enni is kaptunk, nem valami sokat, de ki lehetett bírni. Február 10-e körül néhányunkat összehajtottak és elvittek a gyűjtőfogházba. Az szinte már az otthonom volt. Nagyszerű papi közösség alakult ki. A bizonytalan politikai helyzet érződött odabent. Ha az ember kérte az őrt, tegyen át egy másik zárkába, jó kollégámhoz, megtette. Azelőtt elképzelhetetlen volt az ilyesmi. Együtt voltam Eglis Istvánnal, a kiváló szociológussal. Apai ágon svájci származású volt, nagyszerű nyelvtudással, európai látókörrrel. Faddy Ottmár atya volt a másik cellatársam. A forradalom után őt is hamar visszahozták. Sakktáblát szereztünk, ami óriási dolognak számított, sőt, könyveket is adtak. A fordítók könyvtárában olyan idegen nyelvű művek voltak, melyeket a kommunisták is szerettek volna elolvasni, ezért megbízható fordítókkal, a rabokkal fordították le a maguk számára. Ott dolgozott Göncz Árpád is.

Volt egy Fekete László nevezetű férfi, aki mindenhez értett, legalábbis ezt állította. Sikerült elérnie, hogy kinevezzék könyvtárossá. Nekünk kedvezni akarván, hozta azokat a könyveket, melyeket olvasni szerettünk volna. Így jutottam hozzá egy francia szerző olasz fordítású művéhez, melyben leírta, hogy mi minden szörnyűséget követtek el a kommunisták Európában. Mennyi embert végeztek ki, zártak börtönökbe, koncentrációs táborokba.

Május-júniusig folyt így az életünk. Akkor már egyre több korábban letartóztatott embert hoztak vissza, vagy újakat, a forradalomban való részvételükért. Megváltozott a légkör, szigorúbb lett a fegyelem, elmaradtak a séták... Azt a részleget, ahol mi papok voltunk, áthelyezték a kiszögélyházba. 1958. június végéig tartottak abban az épületben. Nagyon-nagyon szomorú korszak volt. Szinte naponta folyt a kivégzés, hétfőtől péntekig. Ha este figyelt az ember — és mi igyekeztünk figyelni —, meg lehetett tudni, másnap hány embert végeznek ki. Az udvaron, a bitófáknak kialakított betonmélyedések mellett volt egy fészker. Annak a tetején tartották az akasztófákat. Este onnan dobálták le azokat: egy, kettő, három, négy puffanás — négy akasztás.

A kivégzés reggelén összetartás volt. Ez azt jelentette, hogy senkinek nem lehetett elhagynia a zárkát, még a házimunkásoknak sem, akik a reggelt osztották. Olyan-

kor kilenc-tíz felé kaptuk csak meg. Általában reggel hatkor folytak a kivégzések. A földszinten tartották fogva a halálraítélteket, onnan lehetett fölhallani, amikor vezették őket: — Gazemberek, megbosszolja ezt a nemzet, éljen Magyarország!

Néha nők jajgattak, ami még megrázóbb volt. Egyre több halálos ítéletet szállított az ügyészség. Később már nem csak az alsó szinten tartották a szerencsétleneket, hanem hozzánk is beosztottak olyanokat, akiknek a sorsa függőben volt. Halálos ítéletet kaptak, de kegyelemért folyamodtak. Előfordult ellenkező eset is, például Pálinkás-Pallavicinié, akit életfogytiglanra ítélték, de az ügyészség törvényességi óvást emelt súlyosbításért, és ki is végezték.

Megrázó volt látni ezt az összetört embert. A börtönvezetőség szívesen tette papok mellé a lelkiileg megroppant embereket, mert valamelyest megnyugodtak. Beszélgettünk velük, igyekeztünk biztatni őket, amennyire lehetett. Négy halálraítélttel voltam együtt, valamennyit ki is végezték. Így Földes Gábor győri színészt, akit a magyaróvári ügyben ítélték el. Ő magabiztosan viselkedett, párttag volt, kommunista, s mindvégig abban reménykedett, hogy a társai kimentik.

Pallavicini alig bizakodott. Az elítélő katonai bíróság elnöke azt mondta neki: Gyuri, ne izgulj, cifraság az egész, én most halálra ítélek, de majd másodfokon megváltoztatják. Valóban: életfogytiglanra enyhítették, s akkor kérte az ügyész súlyosbításért a törvényességi óvást. Gyuri nagyon rossz lelkiállapotba került. Arisztokrata származása ellenére a rendszer mellé állt, elvált első feleségétől, egy Zichy grófnőtől. Ebből a házasságból két gyermeke született. Hogy a munkássággal való szolidaritását igazolja, másodszor egy újpesti villamoskalauz lányát vette el. Eleinte Gyuri még dicsekedett: milyen jóban van ez a két nő, együtt látogatnak engem.

Elvitték a tárgyalásra, s utána már nem került vissza hozzánk. Ebből tudtuk, hogy kivégzik. Megrendítő volt, hogy amikor másnap mentünk sétálni, a kivégzettek rabruháját a kijárat ajtó mellett a földre dobva láttuk. Nyomasztó érzés állandó kivégzések közvetlen közelében élni. Egyre inkább elzártak bennünket, megszűntek a beszélők, nem volt csomag. Levelet írhattak a kintiek, de azokból a cenzúra során rengeteg részt egyszerűen ollóval kivágtak. Összevagdossot papírdarabokat kaptunk kézbe.

1958 júniusában minden korábbinál szigorúbb összetartást rendeltek el. Eleinte nem értettük, mi lehet a rendkívüli helyzet oka. Óriási titkolódzás folyt a kivégzések körül, de valahogy mégis beszüremlett hozzánk a hír, hogy akkor akasztják föl Nagy Imrééket.

A miniszterelnök és társai halála után ritkultak a kivégzések, véget ért a folyamatos akasztás. Az életben maradtakra irányították a figyelmüket. Kiotölték, hogy létrehoznak egy „osztályidegen” börtönt. Az egyik éjjel váratlanul fölraktak bennünket papokat egy leponyvázott teherkocsira. Vagy ötvenen-hatvanan zsúfolódtunk egymás hegyén-hátán, a kocsí végében két fegyveres vigyázott ránk. Elszállítottak bennünket Márianosztrára. Csendőrök, rendőrök, detektívek közé, ha még maradt arisztokrata az országban — hiszen a legtöbben ötvenhatban szabadulva disszidáltak —, szintén ott voltak. Négyszázan lehetünk a volt pálos kolostorból átalakított börtönben. Nagyon durván bántak velünk. Amikor megérkeztünk, meztelenre vetkőztettek. Kaptunk egy pokrócba csomagolt bugyrot, azzal kellett átmennünk a másik épületbe. Megmondták, hányas számú cellába kerülünk. Így, meztelenül hajtottak föl bennünket az emeletekre. Csak a zárkában bonthattuk ki a bugyrot, abban találtunk alsónadrágot, szumánt.

Egy évig nem volt séta. Egy éven át nem hagyhattuk el a zárkát! Kéthetenként vittek bennünket fürödni, olyankor keresztülmentünk az udvaron. Ez volt a

levegőzés. Könyvet sem kaptunk. Semmit sem csinálhattunk, csak ülhattunk a zárkában.

Nagyszerű korszaka volt ez a börtönéletemnek. Összekerültem Söveges Dávid bencés atyával, akit majdnem agyonvertek a pufajkások. Az volt a szerencséje, hogy a katonai kórházban egy volt bencés diák katonaorovshoz került, s ő mindent megtett, hogy megmentse az életét. Nem kapott nagy ítéletet, talán két évet. A másik társam, Szabó József Sopron környéki pap volt. Napirendet készítettünk, még a gyújtóból sikerült átcsempésznünk egy kis bort, úgy hogy egy-egy csöpp segítségével naponta misét koncelebráltunk. Lehetetlen volt külön-külön miséznünk, mert nagyon szigorúan vették, ha valakit rajtakaptak. Az őrségváltás idejét használtuk ki.

Üldözték a misézést, számomra teljesen érthetetlenül. Egy materialista számára, aki nem hisz, miért érdekes, ha egy pap „motyog” valamit. Megmagyarázhatatlan, hogy a hitetlen ember miért haragszik a misézésre! Mégis, rettentően üldöztek bennünket emiatt. Szervezetten leskelődtek. Azt is megtették, hogy kényszerítéssel az egyik papot a másikra állították és követelték, hogy jelentse, ha misézik. Sátáni volt, ahogyan minden módon meg akartak olyasmit akadályozni, ami szerintük nem létezett! Vallásos énekeket se dúdolhattunk, mert azonnal ránk támadtak, és fegyelmi büntetésben részesültünk.

Egy éven át ilyen világ volt Márianosztrán. Söveges Dávid 1959 márciusában szabadult. Így is legalább hatvan pap maradt még benn. Előfordultak protestáns lelkészek is, de lényegesen kisebb számban. Hatan-nyolcan lehetek, akiket a forradalom idején beválasztottak a forradalmi bizottságokba.

Fogvatartóink később rájöttek, micsoda pocsékolás ennyi munkaerőt parlagon hagyni. A rabokkal szőnyegszövő berendezéseket készíttettek. Egy hatalmas teremben legalább tizenkét szőnyegszövő állványt állítottak fel, s ott már elviselhetőbb volt. Munka közben beszélhettünk egymással, sőt, egy óra ebéidő is járt. Később spájzolhattunk. Az örök által megadott összegben, az általuk megadott áruból lehetett igényelni. Disznósír, keksz, cukor, nyári időben esetleg gyümölcs szerepelt a listán. A spájzolható összeg nagysága attól függött, hogyan viselkedik és dolgozik az ember. Harminc, negyven, nyolcvan forint... Aki nyolcvan forintért spájzolhatott, már kissé gyanús volt. Föltételezhető, hogy nem tisztességes úton jutott ekkora kiváltsághoz.

Eleinte nagyon jó világ volt. Hamar bekaptam az ebédet, s szentségi böjt ide, szentségi böjt oda, miséztem. A zárkában ugyanis az egyik életfogytigos pap-társam megsúgta: ne misézz itt, mert jelentenem kell. Nagyon kérek, ne misézz!

Így történt, hogy hétköznapokon, amikor dolgoztunk, miséztem, s éppen vasárnap nem. Mindig a Salve Sancta parens kezdetű, rövid Szűzanya-misést mondtam. A miséző papok mazsolából nyerték a bort. Mazsolás kalácsot kértünk a csomagban, a szemeket kiszedtük, nagyon gondosan letisztítottuk, nehogy kovász maradjon rajtuk, mert akkor megsavanyodik. Az így letisztított mazsolát alumínium pohárba tettük, s annyi vizet öntöttünk rá, hogy éppen elfődjé. Két nap alatt a mazsola visszanyerte a szőlőszem nagyságát. Egy tiszta ruhával, melyet a kapcából téptünk le, majd kimostunk, a szemeket kipréseltük egy fiolába. Fiolát az egészségügyi részlegen dolgozó rabtársaktól lehetett szerezni. Az üvegcsét nem volt szabad nagyon bedugni, mert amikor forrt a bor, kilőtte a dugót és nagyot pukkant. Egyszer valaki így bukott le.

Amikor rájöttek erre, a papok csomagjában nem engedélyezték a süteményt.

Ezt is kijátszottuk. Nem pap rabtársaink, például Ugrin István repülőstiszt, Boskó Vilmos százados és mások süteménye útján jutottunk borhoz.

1961-ben sok letartóztatott pap érkezett Márianosztrára. Sajnáltuk, hogy börtönbe zárták őket is, ugyanakkor örültünk a tőlük hallott rengeteg információnak. Igaz, a kinti viszonyokról nem sok vigasztalót mondtak. Különösen a regnumisták voltak nagyon elkeseredve, akiket az ordináriusukon keresztül fenytett, büntetett az állam. A rab, minél több időt tölt benn, annál nagyobb reményt táplál, hogy egyszer csak szabadul. Az ilyen hírek egy időre letörtek bennünket.

A márianosztrai viszonyokra jellemző az a fölirat, mely az örök ebédlőjének a falát díszítette: ne csak őrizd, gyűlöld is! Házimunkások mesélték, akik bejutottak oda.

Amikor Budapestről ellenőrzést kaptunk, néhány napig újra megfagyott a levegő. Az örök indulataiból éreztük, hogy a Rákosi—Péter Gábor korban nagyon hosszászoktak a veréshez, legszívesebben most is ezt tennék, de már nyíltan nincs erre módjuk. Néha előfordult, hogy egyeseket levittek a pincébe és összeverték.

Később már évente két alkalommal kaphattunk csomagot, négyszer írhattunk, kétszer volt látogatás. A csomagok legföljebb három kilósak lehetnek, és megszábták, körülbelül mi lehet benne: szalonna, cukor, sütemény, de semmiféle gyümölcs vagy romlandó, ami valamelyest érthető.

A papok csomagjait megkülönböztetett figyelemmel ellenőrizték. A süteményt valósággal összekaszabolták, hogy megnézzék, nincs-e benne mazsola. Ha valamit találtak, vitték a gyengélkedőn fekvőknek.

Érdekes, szép élet volt ez azért. Az összetartozás, együttérzés megnyilatkozásai közül nekem a regnumistákkal vannak nagyszerű emlékeim.

1962 őszén éreztük, hogy valami változás várható. Akkor már döntöttek a következő évi amnesztiáról. Átszervezték a börtönt. Csoportokban szállították a nosztrai rabokat a gyűjtőbe, oda pedig Sopronkőhidáról többszörös visszaesőket hoztak. Nekünk kellett őket betanítani a szőnyegszövésre.

Tabódy István állandóan szerzett a börtönben rádiót. Nem tudom, hogyan csinálta, de hallgatni lehetett a detektoros készüléket. A börtönben roppant értéke van a híreknek. Minden információból azt igyekeztünk bizonygatni a magunk számára, hogy rövidesen szabadulunk. Lélektanilag érthető rabmagatartás. 1962—1963 fordulóján egyre sűrűbben érkeztek a biztató hírek. Egyes rabok rokonai ügyészi kihallgatást kértek, s minden azt mutatta, valami történni fog. Így érkezett el 1963 tavasza. Április 4-re jelent meg az amnesztiarendelelet, aminek következtében a gyűjtőfogházból körülbelül négyezren szabadultak. Szinte kivétel nélkül politikaiak.

1954-ben tizenhét évre ítélték, nem számítottam a szabadulásra. A többiek hazamentek, én pedig maradtam. Hiszen nemcsak összeesküvő, kém is voltam. Nem is akármilyen, hanem rezidenském! Azt nevezik így, aki egy területről összeszedi az adatokat, egységesíti, és úgy adja tovább. Én a Vatikán kémje voltam! Egyetlenegy dokumentum alapján, melyben megírtam, hogy 1953 szeptemberében tizenhét jezsuita szabadult Kistarcsáról. Ez volt a kémjelentés. Logikájuk szerint nem azért írtam meg a hírt, hogy közöljem a kiszabadulásukat, hanem azért, hogy tudják, ennyit zártak be. Ez volt a proletáréberség!

Nagyon lehangoló volt nap mint nap látni, hogy újabb csoportok szabadulnak. Paptársaim fölöslegessé váló holmijukat, egy kis cukrot, ezt-azt bedobták a maradék celláiba. Amikor munka után visszatértem, találtam meg a küldeményeket. Lélektanilag nagyon nehéz volt elviselni ezt, különösen azért, mert Szabó Józseffel azon a részlegen mi voltunk benn a legrégebben.

A nevelőtiszt egy szép napon azzal állt elő, írjunk egy kérvényt, melyben hátralévő büntetésünk elengedését kérjük. A nemzetközi viszonyok miatt sürgős volt minél hamarabb megszabadulniuk a papoktól. A Vatikán és Budapest között Bécsben, illetve Rómában megkezdődtek a tárgyalások, melyek azután 1964-ben a részleges megállapodással zárultak. Ebben a folyamatban akadályt jelentett volna, ha sok pap továbbra is börtönben ül.

A legfőbb ügyésznek kellett címeznünk a kérvényt. Beadtuk, majd egy idő múlva jön a nevelőtiszt és mondja: nem jó! Mit képzelnek maguk? Nem szerepel a kérvényükben, hogy sajnálják, amit elkövettek, megbánták bűneiket, s ígéretet tesznek a javulásra.

Elkeseredett állapotban vettem oda: erre várhatnak! Ilyet nem írunk le sose! Ránk támadt: ilyen hülyéket még nem látott, egy vacak papír miatt ülnek tovább! Igen, válaszoltam, csak egy vacak papír, de létezik becsület is!

Egy hét múlva ismét jelentkezett: írjanak valamit, írjanak új kérvényt! Rendben megírtuk: tisztelettel kérjük hátralévő büntetésünk elengedését. Ez kevés, rivallt ránk. Márpedig több nem tellik tőlünk! Dühösen elvonult.

Közben folyt a „gyomrozás”, börtönéletem egyik legszomorúbb jelensége. Néhány naponként ketten-hárman megjelentek a Belügyminisztériumból, s mindenáron be akartak építeni. Két csoport foglalkozott velem: az egyik volt a jóságos, a másik a durva. A jóságos azt mondta: maga tiszta hülye, magának nincs lelke! Az édesanyja minden vonathoz kimegy a szülőfalujában, és várja, várja. A pécsi püspök telefonált neki, hogy szabadul a fia. Ez igaz volt, a Belügyminisztérium telefonáltatott a püspökkel édesanyámnak.

Az ilyen eljárás a lelki zsarolás legembertelenebb formája. Semmit nem kívánunk magától, folytatták, mi is emberek vagyunk. Csak néha találkozunk odakinn! Újra és újra, a mérhetetlen lelki teher ellenére ugyanazt hajtogattam: csak szabadon vagyok hajlandó szabadulni! Semmilyen adatot nem kérünk magától, nem állítjuk rá senkire, csak havonta egyszer találkozunk! — Én ezt nem vállalom, nem és nem!

Az 1962. októberi „látogatásuk” emlékezetes marad. Megkérdezték, mi volt a bűncselekményem. A Magyar Népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése, kémkedés. Mire ők: ugyan, ki hiszi ezt el? Ez csak blabla! Maga néhány tucat fiatalembert a rendszerünk ellen nevelt, mi pedig ezt nem tűrhetjük. Ezért ül maga itt. Miért nem mondták ezt a tárgyaláson, kérdeztem. Erre nincs büntetőparagrafus a büntető törvénykönyvben, ki kellett találni valamit. Ez a módszer nagyon jellemző volt rájuk.

Utána következett a durva banda: itt rohad el, levisszük a pincébe, jól összeverjük! Kell ez magának?

Rettenetes volt. Bármelyik csoporthoz vezettek is kihallgatásra, már előre remegett a gyomrom. Ilyen helyzetben, amikor a többség szabadul, aki a legregebben van benn, azzal szemben ez a módszer akkora gonoszság, amire nem lehet szavakat találni.

Vérnyomásom fölugrott, szédültem, nem tudtam aludni. Jelentkeztem orvosi vizsgálatra. Egy ápolónő fogadott. Mi a baja, kérdezte. A vérnyomásom, szédülök, ki vagyok merülve. — Á, dehogysis! Az a baja, hogy nem fekszem le magával!

Az ideg feszültség hatására kiabálni kezdtem: mit gondol, az én becsületesemet ne tapossa meg, ehhez nincs joga! Följelentem ezért! Tudom, nem volt helyes eljárás, de ebben az állapotban kiobbant belőlem.

Másnap bejött a zárkába ez a nő. Azt mondta: biztosan magas a vérnyomása, ezt vegye be, s azzal adott valamilyen gyógyszert. Kiabálnom kellett — folytatta —, mert ott volt valaki, akit maga nem látott. Sok emberség is szorult azért egyesekbe.

Rettenetes hőség uralkodott májusban. 15-én, munka végeztével jött egy smasszernő: adja le az összes holmiját, s jelentkezzen!

Egy őrmesterhez, a körlet parancsnokához vezettek: kérem, maga szabadul, fél órán belül el kell hagynia a börtönt. Az asztalosműhelyben poros lettem. A házimunkás hozott vizet, mire ráparancsolt: mit gondol, meleg vizet hozzon!

Micsoda? Meleg vizet? Ez már komoly! Visszakaptam a holmimat, s odaadták a keresményemet: háromszázhusz forintot. Kiléptem a kapun, elindultam a huszonnyolcas villamos végállomása felé. El voltam kábulva. Bámultam az embereket, a ruhájukat, minden olyan furcsa volt. Nehezen találtam meg a villamosmegállót.

Hová, merre induljak? Elmentem a piaristákhoz, a Mikszáth Kálmán térre. A sekrestyés egy jezsuita, Kálmán testvér volt. Kértem, hadd misézhessek a Szent Ignác oltárnál végre a kápolnában. Esteledett. Elmentem a régi lakhelyemre a Szentkirályi utcába. Nem találtam senkit. Tovább, az Üllői útra, ahol ebédelni szoktam, ott is sikertelenül kopogtattam. Mentem a Hőgyes Endre utcába, Süle atyához. Nem volt otthon.

Egyedül a városban, szabadon, semmi és senki nélkül. Vártam, míg Süle atya haza nem tér. Örömmel láttuk viszont egymást.

Másnap jelentkeztem a kapitányságon. Megkaptam a személyi igazolványomat. Félttem attól, hogy rendőri felügyelet alá helyeznek, de ez nem következett be. Kollár atya még aznap megkeresett, közölte velem, hogy másnap kórházba megyek a Széher útra, ahol a hosszú börtönévek után egy kicsit rendbeszednek, fölerősítenek. Csengődy főorvos úr június végéig ott tartott, közben naponta kaptam az erősítő injekciókat. Utána Kollár atya Balatonboglárra küldött pihenni, egy ottani bérelt nyaralóba. Szeptemberben majd eldöntjük, hogyan tovább, közölte.

Nagyon jól éreztem magam, élveztem a napot, a pihenést. Egyszer csak levél érkezett, melyben a piliscsabai apácaotthon vezetője közölte, hogy jelentkezsem az intézetben, ahol szálláshelyet kapok. Dehogy megyek, gondoltam, igen ám, de másnap kézhez kaptam Kollár atya táviratát: jelentkezsem Piliscsabán. Anyagbeszerző lettem, végeztem a ház körüli munkákat.

Később derült ki, hogy a rendőrség kívánta így. Papként sem működhettem. A környékbeli papokat is figyelmeztették, nehogy beengedjenek a templomukba. Óvakodjanak egy börtönviselt, büntetett előéletű jezsuitától!

A börtön után öt éven át még nagyon „figyelmesek” voltak hozzám. Évente legalább egyszer ketten-hárman kijöttek ide hozzám, kicsit puhítani, szimatolni. Arra akartak rávenni, hogy egy semleges helyen találkozzunk. Miért, nem jó itt? — kérdeztem. Megkínálom önöket jó villányi borral. Majd hozzátettem: akkor megyek el más helyre, ha hivatalos idézést kapok. Erről persze szó sem lehetett.

Külföldre soha nem akartam kimenni. Ötvenhatban sem, amikor nyitva volt a határ. A fiúk, akiket neveltem, 1956-ban, mielőtt disszidáltak, hívtak, nógattak: hiszen el van ítelve, nem maradhat itthon!

Nem mehettem ki, két okból. 1949-ben, amikor látszott, hogy mi következik Közép- és Kelet-Európában, így Magyarországon is, a generális atya úgy intézkedett, hogy akik a tanulmányaikat nem fejezték be, vagy az idegállapotuk olyan, hogy az elkövetkező nehézségeket nem fogják bírni, azok menjenek nyugatra. Akik azonban jó fizikai és idegi állapotban vannak, maradjanak itthon, hiszen nem lehet, hogy éppen a jezsuiták hagyják itt a népet, a hívőket. Ehhez tartottam magam.

A fiúknak mindig azt mondtam, a szerzetes állapotnak még a papi működés nélkül is megvan a maga súlya és értéke. Ezt még akkor is érdemes vállalni, ha csekély az esély arra, hogy előbb-utóbb papok legyenek. Itt kell maradni, itt kell a magyar néppel együtt szenvedni és tenni, amit lehet.

Közreadja: Elmer István